

Петро Кравченко

КРАВЧЕНКО Петро Анатолійович — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, декан історичного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Сфера наукових інтересів — соціальна філософія та філософія історії, проблеми сучасної політичної культури.

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ: МЕЖІ ОСЯЖНОСТІ

Проблеми методології історії завжди вважалися непротими [1, 3, 4, 5, 11, 12], оскільки вони охоплювали міжрегіональну сферу, зв'язуючи історію з філософією. Раніше, у період панування марксизму-ленінізму, означена проблема вирішувалася досить просто. Методологія історії означала застосування історичного матеріалізму і марксизму-ленінізму в цілому до історичної науки, до історичних досліджень. Уважалося, що саме історичний матеріалізм досліджує найбільш загальні закономірності історичного процесу, що в його рамках розвивається теорія і методологія суспільного пізнання, формуються і розвиваються ті загальні принципи, які є методологією історії: визнання природничо-історичного характеру розвитку суспільства, існування об'єктивної закономірності історії, матеріальної обумовленості історичної діяльності людей та їх свідомості, визнання об'єктивної детермінації історичного процесу тощо.

Інакше кажучи, постмарксистки були впевнені у тому, що історичний матеріалізм та історична наука досліджують той самий предмет — суспільство у всій його цілісності, але під різними кутами зору. Історичний матеріалізм аналізував внутрішню логіку, сутність, загальні та специфічні закони функціонування і розвитку суспільства, розуміючи його як послідовну зміну суспільно-економічних формацій, тобто розглядав історичний процес у його логічному аспекті. Історична наука вивчала суспільний процес у всій різноманітності його проявів. Звідси випливав висновок, що історичний матеріалізм насамперед пов'язаний з логічним методом дослідження, а історична наука — з історичним.

Соціальні процеси кінця ХХ століття засвідчили, що ці твердження не можуть адекватно відобразити реалії людського буття сьогодення. Проте це зовсім не означає антинаукового характеру матеріалістичного розуміння історії, як це нині намагаються довести деякі колишні марксистки. Зазначені процеси свідчать передусім про те, що марксистське відкриття має обмежений характер і його застосування не може бути універсальним, але відкидати його зовсім, захищаючи ідеалістичне розуміння історії, неправильно, оскільки це призведе до того ж негативного результату, який ми на сьогодні маємо у зв'язку з твердженнями ортодоксальних марксистів про єдино вірний матеріалістичний підхід до висвітлення історії людства.

На наш погляд, значною мірою подолати кризовий стан сучасної світової історичної науки допоможе утвердження правильного співвідношення між історіографією та філософією історії. Дослідники вважають, що історичне пізнання у його сучасній професійній формі не володіє теорією, яка б відповідала вимогам епістемологічного ідеалу. Разом із тим історична наука цілком відповідає слабкій версії науки і має значний об'єм теоретичних знань. Виявленню цієї обставини часто заважає своєрідність розвитку історичної науки, точніше конкретні особливості перетворення професійного історичного пізнання в історичну науку. Цей процес можна правильно зрозуміти лише враховуючи те, що в середині історичного пізнання, яке розглядалося як особливий пласт у системі наук, роль теоретичного знання виконувала (і почасти ще виконує) філософія історії, яка вважалася багатьма філософами та істориками цілком самостійною дисципліною, причому швидше філософською, ніж історичною [1, с.135].

Мабуть, не слід зводити філософію історії до теорії історичного пізнання або до методології історії. Остання тісно пов'язана із загальнофілософською методологією і репрезентує загальнонауковий рівень методології, будучи перехідним ступенем між загально-філософським і специфічним рівнями методології. Філософія історії має набагато ширші функціональні можливості, вона багатша за змістом, бо охоплює не лише логіку та методологію історичного пізнання, а й вказує шлях до історичної мудрості, шлях до істини.

Історична істина, як це не парадоксально, не є незмінною, вона повинна бути істиною процесу, а це також прерогатива філософії історії, з допомогою якої намагалися знайти шляхи вирішення важливої проблеми, яка постає перед історичним пізнанням: «Історик, таким чином, — зауважує О.І.Ракітов, — опиняється перед складною логіко-методологічною проблемою: щоб дати правдивий опис минулого, він повинен відтворити у своїй свідомості не момент, а потік, не крапку, а траєкторію. Звідси й випливає нагальна необхідність дослідження логічної структури історичного зображення, яке дозволяє схопити і сформулювати істину як знання про процес, про суперечливі і безперервні зміни» [16, с.296].

Зрештою, філософія історії створює механізм перевірки або встановлення ступеня відповідальності історичних знань та історичної реальності (всезагальність, необхідність, практика тощо). Інша справа, чи є проведена за певними критеріями перевірка відповідності історичних знань історичній реальності ефективною. Тут для представників різних теоретичних напрямів з'являлося підґрунтя для дискусій. Ми ж лише підкреслюємо той незаперечний факт, що філософія історії охоплює широкий пласт найрізноманітніших проблем теоретичного спрямування, які ставилися і розв'язувалися по-різному за несхожих соціально-політичних і соціально-економічних обставин.

Як відомо, в «Кратком курсе истории ВКП(б)» історія суспільства зводилася до історії виробництва, продуктивних сил і виробничих відносин. Це дало привід замість подій та фактів, історичних діячів приділяти увагу лише економічній історії, абстрактному способу виробництва. Наполягати тільки на одному боці явища означає породжувати помилкове, однобічне уявлення про нього. Щоб запобігти цьому, необхідно застосувати всебічні, історичні критерії.

Підкреслюючи слова Маркса про те, що існує одна-однісінька наука, наука історії, пост-марксистичні стверджували, слідом за своїми вчителями, що вся історія суспільства, за винятком первісних часів, була історією боротьби класів. Навіть справедливо попереджуючи про недоцільність ігнорування ролі національних моментів в історичному розвитку, вони намагалися пояснити їх з точки зору суворих класових позицій [17].

Такий підхід був суперечливим, бо, з одного боку, стверджувалося, що не слід зводити історію до історії виробництва, адже це історія людей, які створюють і матеріальні блага, і духовні цінності. «Не історія, а саме людина, дійсна, жива людина — ось хто робить все це, все має і за все бореться. Історія не є якась окрема особа, яка використовує людину як засіб для досягнення *своїх* цілей. Історія — не *що інше*, як діяльність людини, що переслідує свою мету» [9, с.98]. З іншого боку, стверджувалося, що історія — це лише історія класової боротьби. Знову ж таки реалії кінця ХХ століття спростували цей висновок марксистів: по-перше, нині зазнала кардинальних змін і трансформацій класова структура суспільства; по-друге, на думку марксистів, класова боротьба відбивала зміст основного закону діалектики — закону єдності і боротьби протилежностей, але ж сьогодні очевидно, що у даному випадку явно абсолютизувалася боротьба та ігнорувалася єдність протилежностей. Та хіба можна звести історію лише до боротьби, якщо навіть взяти страхітливі періоди війн і загарбань! Нерідко у такі важкі часи люди єдналися і гуртом виступали проти загального лиха. Це могло бути єднання засобів чи єднання духу, яке нерідко ефективно протистояло нападу ворожих сил.

Отже, предметом історичної науки є історія боротьби та єднання людей, речей та ідей, тобто все конкретне і різноманітне життя людського суспільства у цілісності його проявів і наступності, починаючи з появи людського суспільства і до його сучасного буття. Причому предмет історії, як і будь-якої іншої соціально-гуманітарної науки, змінюється, розвивається, збагачується. Враховуючи все це, можна погодитися (з певними застереженнями) із визначенням предмету історії вітчизняного дослідника Л. Мельника, який зазначав: «Предметом громадянської історії є розвиток людського суспільства у всій його різноманітності, його закони та конкретні прояви їх, що належать до минулого (від початку утворення людського суспільства і до подій сучасності). До завдань історії входить як узагальнення конкретного емпіричного матеріалу, так і безпосереднє відтворення індивідуальних особливостей подій і явищ» [10, с.17].

Під «певними застереженнями» мається на увазі те, що під громадянською історією ми розуміємо історію не у власному, або вузькому смислі слова. Вона включає в себе історію різних

епох і народів. У підсумку з усіх цих окремих історій складається єдина всесвітня історія всього людського суспільства. Відомий класифікатор наук Б.Кедров поділяв історичні науки на дві основні підгрупи за двома головними ознаками: хронологічній і національно-географічній. На його думку, обидві ознаки в історичній науці враховуються одночасно, так як у більшості випадків мова йде не про сукупну, або світову історію, а про історію певних країн або народів і певного історичного періоду або епохи [6, с.434].

Останнє зауваження дуже важливе, оскільки суспільний розвиток характеризується неповторністю та індивідуалізованістю, і лише історія як наука здатна відбити дану сторону історичного процесу. Правда, робить вона це на різних етапах свого розвитку по-різному: спочатку обмежується історичними хронописами подій, долей видатних полководців, політиків, а далі виводить індивідуальні дії людей, неповторну своєрідність історичних подій з глибоких соціальних процесів, намагаючись відтворити індивідуальне обличчя соціального закону, конкретизувати його як історичну закономірність, властиву певному історичному етапові, часовому і просторовому відрізку людської історії.

Зворотною стороною медалі, однією з особливостей історичної науки є розгляд індивідуального крізь призму загальних законів. Саме тут до останнього часу точилися дискусії та ламалися списи. Дослідники розділилися на протилежні табори: одні вважали, що не існує загальних законів історичного розвитку, інші давали позитивну відповідь на це питання. До перших належить відомий англійський мислитель К.Поппер, який ще у 30-х роках минулого століття сформулював тезу, згідно з якою віра в історичну необхідність є передсудом і передбачити хід історії з допомогою наукових або будь-яких інших раціональних методів неможливо. А це означає, що неможлива теоретична історія, неможлива історична соціальна наука, схожа на теоретичну фізику. Неможлива теорія історичного розвитку, базуючись на якій, можна було б займатися історичним передбаченням [15, с.35]. Щодо історичних законів, то єдиними універсально істинними законами слід вважати ті, що з'єднують періоди, які йдуть один за одним. Тобто це повинні бути закони історичного розвитку, які визначають перехід від одного періоду до іншого. На думку мислителя, саме це мають на увазі історицисти, стверджуючи, що єдиними реальними законами соціології є історичні закони. Все це підводить нас до аргументації, яку К. Поппер запропонував назвати історицизмом. «Соціальна наука, — пише він, — це не що інше, як історія. Однак це не історія у традиційному розумінні, не проста хроніка історичних фактів. Її цікавить не тільки минуле, але й майбутнє. Соціальна наука — це вивчення дійових сил і законів соціального розвитку. Відповідно її можна було б назвати історичною теорією або теоретичною історією, оскільки єдиними універсально істинними соціальними законами вважалися тут історичні закони — закони процесу, зміни, розвитку, а не псевдозакони уявних сталостей чи одноманітностей» [15, с.55].

Критикуючи історицистів, К. Поппер разом із тим виступає на захист позиції, згідно з якою історик цікавиться дійсними одиничними або специфічними подіями, а не законами чи узагальненнями. У той час, вважає дослідник, як теоретичні науки здебільшого займаються пошуками та перевіркою універсальних законів, історичні науки приймають універсальні закони як щось само собою зрозуміле і зацікавлені насамперед у тому, щоб знайти та перевірити одиничні твердження. Отже, тільки історія дійсно займається причинним поясненням одиничної події. В теоретичних науках такі причинні пояснення — це лише засоби для досягнення іншої мети — перевірки універсальних законів. Одні з методологів, підкреслює Поппер, стверджують, що історія, яка не просто перераховує факти, але й намагається уявити їх у причинному зв'язку, повинна сформулювати історичні закони.

Усе це підводить нас, зазначає К. Поппер, до питання про унікальність історичних подій. Історію цікавить не тільки пояснення, але й опис власне події. «Ці два завдання історії, розплутування пов'язаних ниток і опис того «випадкового» способу, яким ці нитки сплітаються, необхідні і доповнюють один одного: в один момент часу подію можна розглядати як типову, тобто поглянути на неї з точки зору причинного пояснення, а в інший момент часу — як унікальну» [15, с.169].

Склалася думка, що попперівська критика історицизму головним чином спрямована проти

марксистських пророцтв, хоча це далеко не так, адже він, зокрема, більш вороже настроєний проти гегелівського тоталітаризму. Треба визнати, що марксизм дійсно захищає, особливо у його постмарксистській інтерпретації, наявність загальних законів і закономірностей історичного розвитку. Більше того, він іноді абсолютизує ці закони, ігноруючи індивідуальне і неповторне в історії. Проте головна помилка філософії історії цього типу (Гердер, Тюрго, Кондорсе, Гегель, Конт, Маркс) полягає у спробі досягнути останню ціль історичного розвитку, той кінцевий стан, до якого вона повинна привести і заради якого твориться вся історія. Інакше кажучи, історія розглядається лише як часовий процес, як зовнішня сукупність і зміна різних періодів, як часова лінія, яка відходить у неосяжну далечінь, і хоче її зрозуміти у цьому лінійному розрізі. Але це зовсім неможливо, бо у цьому своєму аспекті історія стає «дурною» нескінченністю, яка не має сенсу і ніякої цілісності. «Дійсна, єдино можлива і осмислена філософія історії, що здійснюється у другому її типі, має зовсім інший характер, — зазначав С.Франк. Єдиний можливий сенс історії полягає не в тому, що її епохи, які змінюються, суть засоби до якоїсь уявної кінцевої мети, яка лежить у майбутньому, а в тому, що її конкретна різноманітність у всій її повноті є вираз надчасової єдності духовного життя людства» [18, с.30]. Можна приймати чи не приймати цю позицію дослідника, але слід погодитися, що вона не має нічого спільного з марксизмом і подібними йому теоріями щодо історичного розвитку людства.

Разом із тим подальші роздуми мислителя змушують нас поміркувати над ідеями, висловленими у ХХ столітті К. Поппером, а ще раніше — неокантіанцями. С.Франк упевнений: коли б історія була тільки часовою послідовністю, в якій кожний момент, замінюючись іншим, зникає, то філософія історії, як і взагалі історичне знання, було б неможливе, бо всяка епоха знала б тільки саму себе і жила б тільки сама собою. Звідси випливає, як мінімум, два висновки. Перший полягає у тому, що філософія історії сама — на відміну від позитивної історії науки — є не історичне, а надісторичне знання. Його предметом є не історичний процес, як такий, у часовому його плині, а історія як символ і вираження надчасової, цілісної суті людського духу. Із цим висновком можна не погоджуватися і дискутувати, а до наступного треба все ж прислухатися. Мова йде про наявність у суспільному житті вічних, незмінних закономірностей, які мають силу за будь-якого історичного порядку. Як бачимо, визнання загальних закономірностей історичного розвитку здійснюється зовсім не у лоні марксизму, який саме за це піддається нині нищівній і не завжди справедливій критиці. Підкреслимо ще раз: не тільки марксисти, а й представники інших напрямів намагалися завбачити майбутнє, вирізнити загальні закономірності історичного процесу. Зокрема, іспанський мислитель Хосе Ортега-і-Гасет уважав, що життя є низкою фактів, керованих законом [13, с.321].

На нашу думку, не можна історичний процес зводити до дилеми: або він характеризується загальними закономірностями, або представляє собою прояв специфічних, індивідуальних рис та особливостей. Єдність цих двох фундаментальних засад в історичному процесі досить вдало підкреслив відомий російський історик В.Ключевський у своєму визначенні предмету історії: «Предмет історії, — пише він, — те у минулому, що ми проходили, як спадщину, урок, незакінчений процес, як вічний закон. Вивчаючи дідів, узнаємо онуків, тобто вивчаючи *предків*, пізнаємо *самих себе*. Без знання історії ми повинні визнати себе випадковостями, які не знають, як і навіщо прийшли у світ, як і для чого в ньому живемо, як і до чого повинні прагнути» [7, с.375].

Дійсно, у кожному конкретному випадку буває важко визначити співвідношення в історичному процесі загального, особливого та одиничного. Так, пост-марксисти впевнено заявляли про те, що історична наука, яка вивчає розвиток суспільства в різні періоди і в різних країнах, спирається на фундаментальне положення К. Маркса про суспільно-економічні формації і разом з тим завжди враховує конкретно-історичні ситуації, які склалися в ході розвитку суспільства. З цього приводу І.Конт пише: «Складність гносеологічних і логічних проблем історичної науки відбиває складність і суперечливість її предмета — історичної реальності. З одного боку, історія є закономірний, природноісторичний процес. З іншого боку, К.Маркс писав про історію як про всевітню історичну драму, у якій люди постають одночасно і як актори, і як автори. Обидва ці визначення правильні. Перше підкреслює закономірний характер історії,

друге — наявність у ній вільної, свідомої діяльності людей» [8, с.293]. Зазначимо, що ці тенденції тією чи іншою мірою стверджуються в реальному житті, а не у безповітряному просторі, тому їх взаємодія може набирати найнесподіваніших форм, відкидаючи всі канони і правила.

На прикладі нашого сьогодення виразно видно зміну співвідношення між добірною меншиною і юрбою. В цілому характер цього співвідношення ніби залишився той самий: більшість продовжує працювати на меншість. Проте з'явилися нові особливості, які полягають насамперед у тому, що, з одного боку, добірна меншина стала досвідченішою, розумнішою, талановитішою і разом з тим нахабнішою і жорсткою, з іншого боку, юрба зневірилася в усьому, ідеали і цілі відкинуті, люди просто борсаються у хвилях штормового моря, яким є життя.

У даному випадку ми зовсім не відкидаємо визначну роль меншини в розвитку історичного процесу, її добре розуміли наші відомі співвітчизники. Зокрема, В.Липинський був упевнений, що активна меншість, а не пасивна більшість творить держави і нації. Аристократією у хорошому розумінні цього слова він називав усяку правлячу і провідну в даній добі верству. Уважаємо, що ця добірна вершина, або, говорячи сучасною мовою, еліта виховується і навчається упродовж декількох поколінь, передаючи у спадок нащадкам свій інтелектуальний потенціал. Зовсім не так сталося в нашій сучасній історії, коли до еліти, поряд із компетентними фахівцями, професіоналами своєї справи, потрапили випадкові люди, уся активність яких керується особистою користю, намаганням дістатися влади і бути при супергодівниці. Занепокоєння щодо злиденності переважної більшості народу України у них немає, совість їх аж ніяк не мучить.

Зазначені вище основні тенденції розвитку історичних реалій дозволяють розрізнити історію як науку у широкому та вузькому розумінні. Історія як наука охоплює різні аспекти суспільного життя. Вона може включати в себе і опис зовнішніх чинників та умов історичного процесу, які так або інакше впливають на події, що мають місце у житті суспільства. У даному випадку рамки історичних досліджень здаються безмежними, але, разом із тим, у більш вузькому смислі історія як наука обов'язково зосереджується на діяльності людей, на суспільних відносинах, їх природі, еволюції, змінах і тих подіях, які зумовили ці зміни або виявилися їх наслідком.

Зрозуміло, в історії окрема людина часто не може відчутно вплинути на зміну характеру історичної ситуації. У той же час, доводиться стикатися з явищем, коли ілюзії, особливо масові, постають у якості детермінанти подій. Під такою детермінантою мислителі вбачали ідеальні сили, «зовнішні», щодо історії, природні, географічні чинники, саму людину тощо. Усе це призводило до того, що історики неминуче заплутувалися у складному сплетінні випадкових і необхідних тенденцій та дій. Щодо подій, які відбуваються, до того часу, поки перемога однієї з тенденцій ще не перетворилася у реальний факт, дослідник нерідко губиться у здогадках, фіксує різні, іноді протилежні можливості їх поступу. Це пояснюється динамізмом історії, її залежністю від здатності різних соціальних сил вплинути на формування тієї чи іншої події. З цього приводу німецький філософ екзистенціаліст К.Ясперс зазначав, що майбутнє не може бути досліджене. Дослідженню доступне лише те, що є реальністю, тобто те, що вже відбулося [20, с.198-199].

«Світ історії в цілому не досягнути, хоча в окремих його явищах є багато доступних дослідженню каузальних, мотиваційних, ситуаційних і смислових зв'язків. Усі вони відкриваючись нашому зору, виявляють свій частковий характер, пізнання їх ніколи не веде до переконливого знання цілого» [20, с.199]. Саме ці думки К. Ясперса є актуальними сьогодні, коли багатьма активно обґрунтовується подальший розвиток України на тих чи інших цивілізаційних шляхах.

Виходячи з неможливості досягнути світ у його цілісності, К.Ясперс не випадково основною рисою історії називає її перехідний характер, вважаючи, що історія є тільки перехід. Звідси витікає висновок, що колись настане кінець історії людства, подібно до того, як був і її початок. Правда, ці початок і кінець знаходяться так далеко від нас, що ми їх вже не відчуваємо. Інакше кажучи, розглядаючи довгу доісторію і коротку історію людства, ми ставимо питання: а чи не є історія на фоні цих сотень тисячоліть перехідним явищем? На це питання, по суті, відповіді не можна, хіба що тільки загальною фразою: те, що має початок, має і кінець, хай він прийде навіть

через мільйони чи мільярди років [20, с.253].

Як бачимо, німецький мислитель розглядає історію в дуже широкому контексті. Величезний історичний пласт зрушує інший відомий німецький дослідник О. Шпенглер у своїй гучно відомій книзі «Присмерк Європи», де, на відміну від К. Ясперса, робиться спроба передбачити хід історії, простежити культури, насамперед долю західноєвропейської культури. Спочатку О. Шпенглер ставить парадоксальне питання: для кого існує історія? Відповідь однозначна — для кожного, оскільки кожний є елементом історії. Але потрібно врахувати, що історія в цілому, як і ціле природи, передбачає дух, в якому і через який вона стає дійсністю. Без суб'єкта немає об'єкта. Без сумніву, історія — для людства. Таке наше, на думку О. Шпенглера, західноєвропейське відчуття, але ми не все «людство».

Безсумнівно, що не тільки для первісної людини, але й для людини деяких вищих культур не існувало всесвітньої історії, не існувало світу як історії. О. Шпенглер чудово показує це на прикладі функціонування античної культури, підкреслюючи, що греки почали замислюватися над своєю історією лише в той момент, коли вона була внутрішньо майже завершена [19, с.11-13].

На цій стадії знання було історично обмеженим і, головне, нездатним виявити свою обмеженість. Причому, слід зазначити, що німецький дослідник уважав, що закономірно необхідне притаманне лише природі, тоді як в історії все відбувається однократно і ніколи не повторюється, воно підкоряється принципу необоротності. Водночас головна теза дослідження О. Шпенглера зводилася до того, що будь-яка культура проходить через усі віки окремої людини: дитинство, юність, зрілі роки і старість [19, с.139]. То чи може взагалі існувати історична наука? Адже наука — це завжди природознавство. У цьому зв'язку мислитель зауважує: «... спроби науково розробляти історію зрештою завжди призводять до протиріч, і тому будь-який прагматичний опис історії, яким би значним він сам по собі не був, є компроміс».

Сучасна людина з її знаннями та логікою звикла до того, що з допомогою науки можна пояснити будь-які процеси — як природні, так і суспільні, — а також сформулювати закони їх функціонування. У своїх дослідженнях вчений завжди шукає щось загальне, яке б дозволило об'єднати різноманітні чинники феномена, що досліджується. Але прислухаємося до корифеїв історичної науки, які сумнівалися в існуванні законів історії, наявності в ній причин і наслідкового зв'язку. Зокрема, В. Ключевський зазначав, що закони історії, прагматизм, зв'язок причин і наслідків — це все поняття, взяті з інших наук. Закони можливі тільки в науках фізичних, природничих. Основа їх — причинність і необхідність. Явища людського співжиття регулюються, на його думку, за допомогою закону достатньої основи, який допускає хід справ і так, і інакше, тобто випадково. Для історика важливо не те, що від чого відбулося, а те, що у чому викрилося, які ознаки виявили особистість і суспільство за відомих обставин. Якщо історик хоче говорити мовою, яка відповідає предмету, що вивчається, він повинен говорити не про причини і наслідки. Це категорії логіки. Історія — процес не логічний, а народно-психологічний і в ньому основний предмет наукового мислення — вияв сил і ознак людського духу [7, с.325-326]. Звичайно, детермініст не погодиться з таким трактуванням історії, бо для нього головним завданням завжди був пошук причин досліджуваного явища. Але ж в історичному розвитку дійсно мають місце алогічні факти, дії та події. Донедавна здавалося, що театр абсурду дуже далеко стоїть від реального життя, а сьогодні вистави цього театру щоденно розігруються перед нашими очима. То хіба ж можна широкі рамки абсурдного буття нашого сьогодення втиснути в прокрустове ложе логічних принципів і законів? Відповідь, звичайно, буде негативною.

З іншого боку, справедливо вести мову про статус історії як науки на нинішньому етапі розвитку соціального знання, бо в розвиненому соціальному знанні історія стає спеціалізованою галуззю, здатною виконувати пізнавальні завдання лише в органічному зв'язку з ним. При розвиненому соціальному знанні завданням історії є надання науці історичного матеріалу, на основі якого можливе виведення генезису її об'єкта. Історична наука — це не збірник хаотично нагромаджених історичних знань: кожне конкретне, індивідуально неповторне вона намагається розглянути як прояв закономірного, хоча, як уже зазначалося вище, статус останнього в історії багатьма її фахівцями не визнається. Та все ж її гносеологічні функції щодо соціального пізнання

полягають у постачанні останнього історичним матеріалом для теоретичних узагальнень. «Історія є спеціалізованою галуззю знання, — пише Г.Горак, — що не володіє гносеологічними функціями без органічного зв'язку з іншими галузями суспільствознавства» [2, с.97]. Певною мірою вона знімається у розвинено соціальному знанні, але це не означає, що людство може обходитися без громадянської історії, історії соціальних інститутів як самостійних галузей знання. В історії є свої соціальні завдання і збереження її статусу як самостійної наукової дисципліни в системі суспільствознавства зумовлене саме ними.

Література:

1. *Барз М.А.* Эпохи и идеи: Становление историзма. — М., 1987.
2. *Горак Г.І.* Суспільні науки: особливості, генезис, структура. — Київ, 1977.
3. *Жуков Е.М.* Очерки методологии истории. — М., 1987.
4. *Иванов В.В.* Историческая наука: вопросы методологии. — М., 1986.
5. *Иванов В.В.* Методологические основы исторического познания. — Казань, 1991.
6. *Кедров Б.М.* Классификация наук. Прогноз К. Маркса о науке будущего. — М., 1985.
7. *Ключевський В.О.* Работы разных лет. — Сочинения в IX т. — Т. IX. — М., 1994.
8. *Кон И.С.* К спорам о логике исторического объяснения (схема Поппера-Гемпеля ее критики) // Философские проблемы исторической науки. — М., 1969.
9. *Маркс К., Энгельс Ф.* Святе сімейство. — Твори. — Т. 2.
10. *Мельник Л.Г.* Предмет і методологія історичної науки. — Київ, 1977.
11. *Могильницький Б.Г.* Введение в методологию истории. — М., 1989.
12. *Неретина С.С.* История с методологией истории // Вопросы философии. — 1990. — №9.
13. *Ортега-и-Гасет Хосе.* Вибрані твори. — Київ, 1994.
14. *Оруэлл Дж.* 1984 и эссе разных лет // Новый світ — М., 1989. — №2. — С.21-210.
15. *Поппер К.* Ницета историцизма. — М., 1993.
16. *Ракитов А.И.* Историческое познание. Системно-гносеологический подход. — М., 1982.
17. *Федосеев П.Н.* Диалектика современной эпохи. — М., 1975.
18. *Франк С.Л.* Духовные основы общества. — М., 1995.
19. *Шпенглер О.* Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. — Т.1. — М., 1993.
20. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории. — М., 1991.

Надійшла до редакції 17.01.2007 р.